

arkivrapport

Fornlämning L1984:7916 & L1983:4698 med tillhörande fornlämningsområden, Roxnäs 3:94 & Tumbo-Lövsta 4:1, Eskilstuna kommun, Södermanlands län. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Lars Norberg

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har under våren 2021 utfört en schaktningsövervakning väster om Torshälla. Arbetet genomfördes eftersom Eskilstuna Energi och Miljö AB markförlade fiber och elledningar i området. Markingreppen var belägna inom eller i närområdet till de rubricerade fornlämningsmiljöerna.

L1984:7916 består bland annat av en stenkällare, husgrunder och en del av en förmodad vallgrav. Lämningarna utgör troligen resterna av en medeltida sätesgård och omnämns som en ruin i Rannsakningar efter antikviteter från år 1686. L1983:4698 är ett gravfält med cirka 25 registrerade stensättningar.

I anslutning till L1984:7916 löpte schaktningen huvudsakligen i en befintlig körväg alternativt i dikeskant. Utöver mycket sparsamma mängder tegelfragment påträffades inget av arkeologiskt intresse. Vid L1983:4698 övervakades en sträcka belägen drygt 50 meter sydost om gravfältet. Inte heller här iakttogs något av arkeologiskt intresse.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-8776-2020) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i anslutning till fornlämning L1984:7916 & L1983:4698 med tillhörande fornlämningsområden, Roxnäs 3:94 & Tumbo-Lövsta 4:1, Eskilstuna kommun i Södermanlands län. Undersökningen genomfördes eftersom Eskilstuna Energi och Miljö AB markförlade fiber och elledningar i området (bilaga 1-4). Fältarbetet utfördes i etapper under våren 2020, närmare bestämt 6-9/4, 12-15/4 och 26/4.

Fornlämningsmiljön i anslutning till L1984:7916 är känd sedan lång tid tillbaka och består av en stenkällare (L1984:7916:3), ett flertal husgrunder (L1984:7916:2 & 3) och en del av en förmodad vallgrav (L1984:7916:1). Bebyggelselämningarna utgör troligen resterna av en medeltida sätesgård och omnämns som ruiner i Rannsakningar efter antikviteter från år 1686 (Olsson, Stahre & Stähle 1969).

Inga medeltida skriftliga källor omnämner Törneholmen. Det är dock inte helt säkerställt att Törneholmen var det medeltida namnet på bebyggelsen. I tillgängligt historiskt kartmaterial utgjorde udden med lämningarna efter sätesgården obebyggd skogsmark från år 1710 fram till häradskartans upprättande kring förra sekelskiftet (LMS C79-21:1, C79-21:2 & RAK J112-74-12). På 1950-talets ekonomiska kartblad har ett flertal fritidshus tillkommit i området (RAK J133-10g8h58).

År 2005 genomfördes en mindre arkeologisk förundersökning i syfte att rumsligt avgränsa Törneholmens gårdsanläggning samt kartera lämningarna (Skyllberg 2005). Utöver det utfördes även en arkeologisk utredning öster om Törneholmen år 2006. Bland annat identifierades då en förmodad hamnanläggning (L1982:1777) belägen drygt 100 meter öster om lämningarna efter sätesgården (Grusmark 2007).

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg, arkeolog vid Sörmlands Arkeologi AB.

Syfte & målsättning

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom de delar av fornlämningarna som berördes samt att ta tillvara fynd.

Genomförande & resultat

De öppnade schakten, tillsammans med påträffade lämningar dokumenterades med RTK-GPS och beskrevs i text (bilaga 3 & 4). Vidare fotodokumenterades schakt, anläggningar samt ett urval av kringliggande miljöer med digi-talkamera (bilaga 5). De övervakade schakten uppgick till en sammanlagd yta om drygt 305 m².

Arbetet inleddes strax sydväst om **L1984:7916:3**, det vill säga platsen för en eller flera husgrunder. Härifrån grävdes ett upptill meterbrett schakt vars djup varierade mellan 0,6 och 0,8 meter norrut en grusad lokalväg. Under väggruset vidtog fyllnadsmaterial i form av kross samt grå lerig morän, alternativt sandig och grusig morän (undergrund). Topografin sluttade upp mot krönet i norr. Höjden varierade mellan cirka 2,3 och 5,3 meter över havet. Utöver enstaka tegelbitar och ett par klippspikar påträffades inga fynd. Enligt uppgift från Eskilstuna Energi och Miljö AB har VA nedschaktats längs samma sträcka i ett tidigare skede. Uppgiften kunde bekräftas såtillvida att marken framstod som omrörd med rikliga mängder påförda massor.

Efter samtal med länsstyrelsen 2021-04-14 utgick schaktkontrollen för flertalet instick för ledningsschaktet till berörda fastigheter samt en längre sträcka i dikeskant belägen strax söder om det lilla höjddpartiet (bilaga 3). I de förstnämnda fallen bedömdes insticken inte ge ytterligare information då tomterna påverkats i modern tid av markplanering. Sträckan i dikeskant låg mycket lågt i förhållande till Mälarens nuvarande strandlinje och bedömdes inte heller ge ytterligare information om fornlämningsmiljön. En längre sträcka längst i öster, vilken planerats i nära anslutning till stenkällaren **L1984:7916:3**, sköts på obestämd framtid då markavtalet inte var klart (bilaga 3).

Fälтарbetet fortsatte därefter söder och sydost om gravfältet **L1983:4698**. Arbetet inleddes längst i sydväst (bilaga 4). Härifrån grävdes ett cirka 0,5-0,7 meter brett och 0,7-0,8 meter djupt schakt. Under torven och hela vägen ned i schaktbotten framkom fyllnadsmassor i form av grå kross och makadam uppblandat med lera. Endast i nordväst återfanns naturliga jordarter under torvskiktet i form av gulbrun sandig morän. Enligt uppgift från Eskilstuna Energi och Miljö AB har ledningar nedschaktats längs samma sträcka i ett tidigare skede. I samband med det har sträckan fyllts ut med kross för att underlätta framkomligheten. Uppgiften kunde bekräftas såtillvida att marken framstod som omrörd med rikliga mängder påförda massor.

Även här kom en lägre sträcka att utgå efter samtal med länsstyrelsen (2021-04-14). Sträckan var belägen något öster om höjddpartiet med gravfältet **L1983:4698**, i en flack hage strax under 4 meter över havet (bilaga 4).

Inget av arkeologiskt intresse noterades i samband med schaktkontrollen.

Bilagor

Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000

Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:50 000

Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från KMR (200331). Skala 1:1500

Bilaga 4. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från KMR (200331). Skala 1:1000

Bilaga 5. Fotodokumentation

Referenser

Grusmark, Cecilia. 2007. *Stensättning och hamnanläggning vid Väsbyviken*. Södermanland, Torshälla socken, Roxnäs 3:169, RAÄ 7 & RAÄ 8. RAÄ. *UV-Mitt Rapport 2007:21*. Stockholm.

Rannsakingar efter antikviteter. Band II. Södermanland, Närke, Värmland, Västergötland, Östergötland, Gotland, Häfte 1. Text. Utg. Ingemar Olsson, Nils-Gustaf Stahre, & Carl Ivar Ståhle. 1969. KVHAA. Uppsala.

Skyllberg, Eva. 2005. *Gårdsanläggning på Törneholmen*. Södermanland, Torshälla socken, Roxnäs 3:94 och Roxnäs 23:4, RAÄ 5. RAÄ. *UV-Mitt Rapport 2005:14*. Stockholm.

Arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS), Arkivsök.

Akt nr C79-21:1 år 1710. Geometrisk avmätning upprättad av Nils Sylvius.

Akt nr C79-21:2 år 1790. Storskifte på åker upprättad av Denes Chenon.

Rikets allmänna kartverk (RAK), Arkivsök.

Häradsekonomiska kartan. Torshälla J112-74-12 upprättad åren 1897-1901.

Ekonomiska kartan. Mälarbaden J133-10g8h58 upprättad år 1956.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 2103

Länsstyrelsens dnr: 431-8776-2020

Tid för undersökningen: 2021-04-06 – 2021-04-15 & 2021-04-26

Personal: Lars Norberg

Belägenhet (L1984:7916): N (X) 6589280,038 E (Y) 581383,886

Belägenhet (L1983:4698): N (X) 6589220,457 E (Y) 579934,416

Koordinatsystem: SWEREF 99TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: ca 305 m²

Inget analogt dokumentationsmaterial föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material. Inga fynd tillvaratogs.

Rapporten laddas ned via www.sormlandsarkeologi.se eller beställs från Sörmlands Arkeologi AB, Tideliussgatan 37, 118 69 Stockholm, mail@sormlandsarkeologi.se. Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv> © Sörmlands Arkeologi AB. Nyköping 2021.

Bilaga 5. Fotodokumentation

*L1984:7916:3 fotograferad mot nordnordost
före schaktning. Foto: Lars Norberg 2021,
Sörmlands Arkeologi AB.*

*Del av källarruinen inom L1984:7916:2
fotograferad mot väster. Foto: Lars Norberg
2021, Sörmlands Arkeologi AB.*

*Inledande schaktning i körvägen strax söder
om L1984:7916:3. Foto mot norr: Lars Nor-
berg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.*

Del av schaktets östliga förgrening strax intill och söder om L1984:7916:3. Foto mot öster: Lars Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Del av schaktets östliga förgrening med stick in mot tomt söder om L1984:7916:3. Foto mot sydväst: Lars Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Planerad schaktsträcka till vänster om vägen och söder om Törneholmen. Foto mot ostsydost: Lars Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

*Inledande schaktning söder om gravfältet
L1983:4698. Foto mot nordost: Lars Nor-
berg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.*

*Avslutande del av schaktet söder om grav-
fältet L1983:4698. Foto mot sydväst: Lars
Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.*

*En stensättning belägen inom gravfältet
L1983:4698. Foto mot nordväst: Lars Nor-
berg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.*